

Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar

Richard Kearney, çev. Barış Özkul, İstanbul: Metis Yayınları, 2012, 341 s.
Ebat: 13, 5 x 19, 5 cm, ISBN: 978-975-342-881-1

Yakınma, sevinme, anlamaya çalış.

Spinoza

Ötekilik kavramının inceliğine üzerinde duran Richard Kearney, bize içimizdeki yabancılık duygusunu veren şeyin aslında kendimize bir o kadar yakın olduğunu vurguluyor. Yani narsizmin had safhaya çıktığı yerde düşmanlıklar ve çatışmalar da çoğalmaktadır. Buradaki mesele, çatışma nereye kadar doğal, nerede yanlış bunun ayırdına varmak için birtakım yöntemler geliştirmektir. Yazar, bir çeşit diyakritik yorumbilgisi önermektedir.

Burada kötülük problemiyle nasıl yüzleşeceğiz sorusunun cevabına kaynaklık edebilecek türde bir kitapla karşı karşıyayız. “Kötülük yalnızca mücadele ettiğimiz bir şey değildir, aynı zamanda başımıza gelen bir şeydir.” Kötülüğe karşı dururken elimizdeki bir araç, anlatsal tanıklıktır. Anlatı, kötülüğe karşı etik bir direniş için gerekli, ancak yeterli olmayan bir koşuldur. Böylece kötülüğün üstesinden gelme pratiği, eylem odaklı yorumbilgisi için aslı bir önem taşır, zira kötülüğü karşı konulabilir kılar.

Bu kitapta amaç, ötekinin felsefi idrak ufkuna geri getirilmesidir. Yazar, ötekiliği incelerken, kadim hikaye ve mitlere, kutsal kitap ibarelerine başvurmaktadır. Özellikle kurban etme kavramını ele alırken, günah keçisi kavramının insanlar için de kullanılıyor olması dikkat çekiyor.

Kitab-ı Mukaddes’te insan kurban etmekten hayvan kurban etmeye geçiş Levililerde yer verilmektedir. Kadim pagan ritüellerindeki günah keçisi insa-

nın yerini, insan olmayan kurbanlar almıştır. Kutsal kitapta günah keşisinin emsalsiz bir rolü vardır; topluluğun içindeki kötülük onun üstüne yüklenir ve kötülüğün bulaşma tehlikesini kökten yok etmek üzere çöllere sürülür.

Antik Yunan tragediyalarında, Dionysos, Pentheus ve Oidipus gibi insan figürlerinin kurban aracılığıyla arınmanın yükünü sırtlandığına tanık oluruz. İnsanların yerine hayvanları kurban etme geleneği, Yahudi-Hıristiyan geleneği ile başlamıştır.

Yazar, yabancılaşma kavramına sıkça vurgu yapmaktadır. Birisi bize ne kadar yabancıysa, bilinçdışımızın kara bulutlarına da o kadar yakındır. Kaygı verici yabancılar, bizden farklı oldukları için değil de bize kendimizden daha çok benzedikleri için bizi kaygılandırmaktadırlar. Aslına bakılırsa yabancıların yabancı bir tarafı yoktur.

Melankoli, batı geleneğinde Tanrı ve canavar olarak resmedilmektedir. Bir yanda melankoli, düşünsel bir bilgelik hali olarak göklere çıkarılır. Diğer yandan olumsuz bir bakış tarzı da mevcuttur. Melankolinin iki temsili-ilham verici ve kötü- çoğu zaman çok az bir farklılık arzemesi, tam bir muamma olan ruh halinin karşıt yüzlerini birleştiren içsel ikizliğin çarpıcı bir belirtisidir. Bu çatışmadan olumlu bir üreticilik süreci olan sanat ve felsefe çıkarsa insanlık için başarılı bir tecrübe olmaktadır. Yazar, melankoliyi olumlu bir şey olarak görmüyor, onu aşabilmek ve de anlatsal tanıklık, üstesinden gelme ve bağışlama yoluyla pratik idraki tecrübe etmek gerektiğini ifade etmektedir.

Julia Kristeva'ya göre, melankoliden özyaratıma geçmenin üç yolu vardır: din, sanat, psikanaliz. Kearney ise dördüncü bir yol olarak felsefi anlayışı ekler. Bu felsefi anlayış, teoriden çok bilgelige, saf akıldan çok düşünsel yargıya yakın olan bu anlayış, insan zihni hakkında birçok içgörü kazandırabilir: sınırlarını bilme, melankolik idrakin en kuvvetli erdemlerinden biridir.

İnsan düşüncesinin en eski bilmecelerinden biri, kötülüğün kaynağı meselesidir. Kötülüğün mahiyeti ve içeriği nedir? Günah, felaket, ölüm, ızdırap mıdır? Kitapta kötülüğe vereceğimiz tepki biçimleri ele alınmaktadır.

Kötülüğün en büyük tezahürlerinden sivillere yönelen terör, üzerinde inceliğine düşünülmesi gereken bir konudur. 11 Eylül'ün hemen ertesinde-Biz ve Onlar, Batı ile İslam arasında- mutlak ve yapay sınırlar çizmek, gerçekliğin belli bir düzenden yoksun olduğunu yadsımak anlamına geldiği gibi, sıradan hayatların, yani bizim hayatlarımızla onların hayatlarının birbiriyle bağlantılı olduğu gerçeğini de örtbas etmek demektir. Edward Said, Samuel Huntington'ın tezinin, medeniyetleri ve kimlikleri olmadıkları bir şey kılmak isteyen ideolojik bir tahrifat olduğu sonucuna varır. Ayrıca Said, Joseph Conrad'ın Gizli Ajan (1907) adlı romanında, teröristin nihai ahlaki çöküşü-

nün yanı sıra terörizmin saf bilim gibi soyutlamalara (dolayısıyla İslam ve Batı gibi soyutlamalara) olan yakınlığını muazzam bir şekilde anlattığını belirtir.

Kearney'e göre, geçmişi ele alırken, başkalık ve bilinç, sessizlik ve konuşma gibi karşıtlıklara dayanan düalizmi yapıbozuma uğratmamız ve pratik bilgiye dayalı idrak, anlatsal imgelem ve yorumbilgisel yargıdan oluşan, yargı temeline dayanan bir karışımın yardımıyla bunları iyi kötü halletmemiz gerekir.

Felsefe, ben ve öteki arasında ilişki kuran, ama bu ikisini birbirini içinde eritmeyen bir anlatsal idrake gerek duymaktadır. Yazarın esas iddiası, bizi ötekilerden ayıran belli başlı sınırları sorgulayarak, benin içindeki yabancıyı ve yabancıların içindeki beni kabullenmeye yanaşabileceğimizdir. Ötekiliğe dair bir etik, siyah-beyaz meselesi değil, gri-gri meselesidir. Etik eleştiri, ötekileri ve yabancıları idrak etmenin olmazsa olmazıysa, yorumların çoğulluğuna ilişkin yorumbilgisel bir zorunluluğu- Jacques Derrida, Julia Kristeva ve Paul Ricoeur gibi çok çeşitli düşünürlerin zikrettiği bir zorunluluğu aşan bir şey değildir. Adaletin korunması da bundan daha azını gerektirmez. Bu, göreciliğe yönelik bir çağrı değil, bilakis mümkün olduğunca adil yargılara varabilmek için daha sağduyulu bir şekilde yargıda bulunmaya yönelik bir çağrıdır.

Kitaptaki ben ve öteki arasındaki diyaloga odaklanan diyakritik yorumbilgisi, Ötekilere ilişkin daha iyi bir felsefi idrak için uğraşmanın, böylece ötekiye hak ettiği değeri vermenin hala mümkün olduğunu ileri sürer.

Ayşe ÇİL

